

RECENZJE

Barbara Jankowska*

RECENZJA KSIĄŻKI PT. ŁAD GOSPODARCZY A WSPÓŁCZESNA EKONOMIA

Ład gospodarczy a współczesna ekonomia, redakcja naukowa: Piotr Pysz, Anna Grabska, Michał Moszyński, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2014, stron 286

Gwałtowne załamanie koniunktury gospodarczej na świecie pod koniec pierwszej dekady XXI wieku uruchomiło poszukiwanie rozwiązań, które mogłyby przywrócić równowagę w gospodarce światowej. Monografia pod redakcją Piotra Pysza, Anny Grabskiej i Michała Moszyńskiego doskonale wpisuje się w zasygnalizowany nurt badań i dociekań.

Książka stanowi zbiór opracowań, które zaprezentowano podczas konferencji naukowej „Neoliberalizm, ordoliberalizm oraz austriacka szkoła ekonomii a ład gospodarczy kapitalizmu”. Konferencja odbyła się w dniach 11–12 marca 2013 r., a jej organizatorami były Wyższa Szkoła Finansów i Zarządzania w Białymstoku oraz Wydział Ekonomii i Zarządzania Uniwersytetu w Białymstoku. Mocną stroną monografii jest to, że poszczególne referaty pokazują stanowisko autorów w określonej sprawie, które podlegało konfrontacji z szerszym gronem ekspertów podczas wspomnianej konferencji.

Inną silną stroną pracy jest umiejętne połączenie zagadnień teorii ładu gospodarczego z aktualną sytuacją we współczesnej gospodarce światowej, w tym także w gospodarce europejskiej. Zaprezentowane rozważania nawiązują do sytuacji ostatniego globalnego kryzysu gospodarczego. W ramach poszczególnych rozdziałów wyraźne są z jednej strony rzetelne odwołania do konceptualnych podstaw teorii ładu gospodarczego, z drugiej – przemyślane poszukiwania odbicia założeń teorii ładu stanowiącego (Waltera Euckena), jak i spontanicznego

* Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Wydział Gospodarki Międzynarodowej, Katedra Konkurencyjności Międzynarodowej.

(Friedricha von Hayeka) w realiach gospodarczych. Monografia posiada w związku z tym zdecydowane walory aplikacyjne, gdyż poczynione ustalenia są przyczynkiem do sformułowania założeń dla polityki kształtowania ładu gospodarczego w pokryzysowej gospodarce światowej.

Za mocną stroną książki można także uznać jej przemyślaną i przejrzystą koncepcję, która znalazła swoje odzwierciedlenie w strukturze opracowania. Monografia została podzielona na trzy większe części. Część pierwsza nosi tytuł „Ideologiczne i teoretyczne problemy rynkowego ładu gospodarczego”. Można ją uznać za swego rodzaju fundament, na którym opierają się rozważania prowadzone w drugiej i trzeciej części pracy.

W pierwszej części autorzy koncentrują uwagę na kwestiach ideologicznych. Zamieszczono w niej sześć rozdziałów¹. Ich lektura pozwala lepiej zrozumieć treść kolejnych części i rozdziałów książki. Rozdział pierwszy, poświęcony ideologii liberalnej i keynesowskiej, został napisany przez Janinę Godłów-Legiędź. Pokazane w tym rozdziale zasady liberalnej oraz keynesowskiej interpretacji funkcjonowania gospodarki, odniesione do przyczyn współczesnego kryzysu, są przyczynkiem do odnalezienia kompromisu między zwolennikami tak odmiennych ideologicznie postaw. W rozdziale drugim Siergiej Łukin przedstawia chrześcijański światopogląd na liberalizm gospodarczy. W tym rozdziale w sposób przejrzysty pokazano miejsce wolności gospodarczej oraz ładu ekonomicznego przede wszystkim we współczesnej doktrynie Kościoła katolickiego. Szczególnie ciekawy fragment tego rozdziału stanowi prezentacja koncepcji społecznej gospodarki rynkowej w encyklice Benedykta XVI *Caritas in Veritate*. Rozdział trzeci napisany przez Annę Ząbkowicz zawiera rekonstrukcję poglądów Waltera Euckena i Karla Polanyiego na temat samoregulującej się gospodarki rynkowej. Wybór tych myślicieli i ich poglądów jest trafnym posunięciem z perspektywy problematyki monografii i pozwala czytelnikowi dostrzec, jak różne może być postrzeganie tej samej idei – leseferyzmu i jej związków z samoregulującą się gospodarką rynkową. W rozdziale czwartym Anna Chmielak stawia aktualne pytanie o wyjściowe założenia ekonomii jako nauki społecznej w świecie, w którym liczne instytucje doświadczają kryzysu adaptacji oraz regulacji. W sposób przekonujący pisze o partykularyzmie jako kluczowej przyczynie obecnego kryzysu i prezentuje propozycję rekonstrukcji międzynarodowego ładu konkurencyjnego. W jej rozważaniach ważne miejsce zajmują zagadnienia grup interesu oraz współpracy. Rozdział piąty zainteresuje szczególnie „wyznawców” Schumpeterowskiej twórczej destrukcji. Robert Ciborowski – autor tego rozdziału – nie zatrzymał się jednak tylko nad poglądami Josepha Schumpetera, ale wykorzystuje Schumpeterowską teorię innowacji, aby odpowiedzieć na pytanie, jaki ma być nowy ład gospodarczy. W rozdziale szóstym Wojciech Giza stawia

¹ Tytuły rozdziałów z pierwszej części książki są następujące: „Ideologia liberalna i keynesowska z perspektywy globalnego kryzysu”; „Chrześcijański światopogląd wobec liberalizmu gospodarczego”; „Transformacja ładu instytucjonalnego. Samoregulująca się gospodarka”; „Światowy ład konkurencyjny – konieczność czy iluzja”; „Schumpeterowska twórcza destrukcja a koncepcja rynkowego ładu gospodarczego”; „Ład gospodarczy a teoria gier”.

inspirujące pytania: czy rzeczywiście można świadomie kształtować ład gospodarczy? Czy jednostki posiadające wysoki zakres wolności będą zawsze zdolne do wygenerowania rozwiązania optymalnego z perspektywy całego społeczeństwa? Poszukując odpowiedzi na te pytania, sięga on do teorii gier, w szczególności do dylematu więźnia. Czytelnik znajdzie tutaj także nawiązanie do „tragedii wspólnego pastwiska” Garretta Hardina oraz problemu dóbr wspólnych Elinor Ostrom. Ustalenia poczynione w tym rozdziale stanowią przyczynek do rozwikłania dylematu, kiedy jednostki będą wybierały strategię kooperacji i rezygnowały z krótkookresowych partykularnych korzyści.

W drugiej części monografii autorzy przechodzą od rozważań czysto ideologicznych do możliwości zastosowania ordoliberalizmu w warunkach nieładu instytucjonalnego oraz transformacji systemowej w krajach postsocjalistycznych. Ta część obejmuje znowu sześć rozdziałów². W rozdziale pierwszym tej części monografii Maciej Miszewski pisze o neoinstytucjonalizmie i ordoliberalizmie w teorii ekonomii, poszukując powiązań między nimi. Szczególnie ciekawy fragment tego rozdziału stanowią rozważania poświęcone problemowi umiarkowanego indywidualizmu metodologicznego. W rozdziale drugim Elżbieta Mączyńska podejmuje temat ordoliberalizmu i jego użyteczności w warunkach nieładu instytucjonalnego. Autorka umiejętnie wykazuje, że w warunkach globalnego nieładu w gospodarce, który przejawia się w coraz większej dychotomii rozwoju sektora finansowego oraz niefinansowego ordoliberalizm może okazać się pożądanym rozwiązaniem. W rozdziale pokazano zjawisko łamania obietnic i umów społecznych jako przyczyny kryzysu zaufania i w konsekwencji – nieładu społeczno-gospodarczego. Rozdział trzeci prezentuje schemat analizy kształtowania się stanowionego i spontanicznego ładu gospodarczego w procesie rynkowej transformacji systemowej. Opracowany przez Piotra Pysza schemat może zostać wykorzystany do badania kształtowania się reguł ładu gospodarczego w rzeczywistości wybranych gospodarek, co znowu ma znaczenie dla wypracowania wizji polityki kształtowania tego ładu zarówno w wybranych krajach, jak i w skali świata. W kolejnym, czwartym rozdziale drugiej części książki Kazimierz Meredyk pisze o formowaniu się ładu gospodarczego w Polsce w latach 1993–2012. Autor formułuje hipotezę, że „przyczyną niepełnego sukcesu gospodarki polskiej w minionym ćwierćwieczu był [...] brak jednolitej koncepcji zmian, swoistego modelu instytucjonalnego”. Podejmując próbę weryfikacji tej hipotezy, Kazimierz Meredyk przeprowadza porównania między rozwiązaniami systemowymi i kierunkami polityki gospodarczej, realizowanymi w badanym okresie w Polsce, z koncepcjami ordoliberalnymi, które współcześnie są traktowane jako wzorzec. Inspirujące są ustalenia na temat

² Tytuły rozdziałów z drugiej części książki są następujące: „Neoinstytucjonalizm i ordoliberalizm w teorii ekonomii – powiązania i szanse syntezy”; „Ordoliberalizm – użyteczność w warunkach nieładu instytucjonalnego”; „Stanowiony i spontaniczny ład gospodarczy w procesie rynkowej transformacji systemowej – teoretyczny schemat analizy porównawczej”; „Formowanie się ładu gospodarczego w Polsce w latach 1993–2012”; „Wybrane elementy stanowionego i spontanicznego ładu gospodarczego w procesie transformacji systemowej w Polsce w latach 1990–2010”; „Elementy stanowionego i spontanicznego ładu gospodarczego w procesie transformacji bylej NRD w latach 1990–2010”.

sprawności sektora usług intelektualnych (sektor B+R oraz media) i jej znaczenia dla funkcjonowania oraz rozwoju gospodarki. W polskiej rzeczywistości jest osadzony także rozdział piąty tej części monografii pokazujący wybrane elementy ładu stanowionego i spontanicznego w polskiej gospodarce okresu transformacji. Anna Grabska identyfikuje oraz analizuje wybrane elementy układu instytucjonalnego w polskiej gospodarce okresu transformacji pod kątem ich wpływu na stopień realizacji reguł ładu konkurencyjnego. Z rozdziałem napisanym przez Annę Grabską koresponduje rozdział autorstwa Michała Moszyńskiego, który przedstawia elementy stanowionego i spontanicznego ładu gospodarczego w procesie transformacji wschodnich Niemiec w latach 1990–2010. Niewątpliwie wartością dodaną obu tych rozdziałów jest umiejętne odniesienie założeń ładu stanowionego Euckena oraz spontanicznego Hayeka do scenarii gospodarki polskiej oraz Niemiec wschodnich w latach 1990–2010.

Część trzecia monografii to zbiór rozważań na temat polityki społeczno-gospodarczej, którą można traktować jako „otoczenie” dla polityki kształtowania ładu gospodarczego. W ramach tej części książki czytelnik odnajdzie pięć odrębnych rozdziałów³.

Otwierający część trzecią monografii rozdział napisany przez Józefę Famielec jest próbą przeprowadzenia analizy teoretycznej kategorii zrównoważonego rozwoju w perspektywie ordoliberalnego ładu gospodarczego. Inspirujące dla czytelnika mogą okazać się ustalenia pokazane przez autorkę w tabeli 10 (s. 205), która zawiera wskazania dla teoretycznej koncepcji rozwoju zrównoważonego wyłaniające się z analizy zasad konkurencyjnego ładu gospodarczego. Do zagadnień zrównoważonego rozwoju nawiązuje także drugi rozdział w tej części książki, napisany przez Bogusława Fiedora. Autor w przekonujący sposób pokazuje, jak zasady wolności, własności prywatnej, sprawiedliwości społecznej oraz indywidualnej odpowiedzialności, które charakteryzują społeczną gospodarkę rynkową wyrastającą na gruncie ordoliberalizmu, współgrają z zasadami sprawiedliwości ekologicznej. W kolejnym rozdziale Justyna Bokajło przygląda się koncepcjom ładu społeczno-gospodarczego, które zostały rozwinięte przez Wilhelma Röpkego, Aleksandra Rüstowa i Alfreda Müllera Armacka. Charakterystyka koncepcji tych reprezentantów społecznego i ekonomicznego humanizmu może stanowić przyczynek do zidentyfikowania koncepcji, która w pokryzysowej rzeczywistości pozwalałaby na odnalezienie drogi nie tylko do wzrostu gospodarczego w wymiarze materialnym, ale również uwzględniającego bezpieczeństwo socjalne i – jak pisze Justyna Bokajło – „witalność ciała i duszy”. Rozdział „Mały rząd, państwo minimum. A może raczej „bez rządu”?”, napisany przez Witolda Kwaśnickiego, zachęca do podjęcia dyskusji na temat roli rządu, jego rozmiaru czy nawet zasadności jego istnienia. Autor w ciekawy sposób prezentuje poglądy

³ Tytuły rozdziałów w części trzeciej monografii są następujące: „Rozwój zrównoważony a ordoliberalna koncepcja ładu gospodarczego”; „Ekologiczny wymiar trwałego rozwoju a koncepcja społecznej gospodarki rynkowej”; „Porównanie koncepcji ładu społeczno-gospodarczego A. Rüstowa, W. Röpkego i A. Müllera-Armacka”; „Mały rząd, państwo minimum. A może raczej „bez rządu”?”; „Przedsiębiorczość jako element ładu gospodarczego”.

czołowych przedstawicieli myśli ekonomicznej w tym zakresie i uzupełnia tę prezentację danymi statystycznymi obrazującymi m.in. wydatki sektora instytucji rządowych w wybranych krajach, pokazuje relację między nimi a stopą wzrostu gospodarczego w Stanach Zjednoczonych. Trzecią część monografii zamykają rozważania Henryka Wnorowskiego, skoncentrowane na przedsiębiorczości jako elemencie ładu gospodarczego. Autor, odwołując się do ujęcia przedsiębiorczości charakterystycznego dla szkoły austriackiej, przekonuje, jak ważne dla rozwoju gospodarczego, który w znacznej mierze napędzany jest przez aktywność na poziomie mikroekonomicznym, są instytucje ekonomiczne. Ustalenia konceptualne zostały uzupełnione przez prezentację miernika określonego mianem „profilu przychylności biznesowej” w 22 krajach Unii Europejskiej.

Kończąc moją wypowiedź na temat koncepcji książki, z całym przekonaniem stwierdzam, że bogactwo treści i wątków w niej zawartych układa się w charakteryzującą się ładem i przemyślanym układem całość.

Silną stroną monografii stanowi również jej struktura. W zależności od zainteresowań i potrzeb czytelnik może ją czytać:

- w całości: wszystkie rozdziały z trzech wyodrębnionych części, co pozwala dostrzec walory aplikacyjne prezentowanych koncepcji,
- wszystkie rozdziały w ramach poszczególnych części – odpowiednio pierwszej, drugiej lub trzeciej, w zależności od tego czy interesują go bardziej aspekty ideologiczne, czy raczej aplikacyjne problemy teorii ładu gospodarczego lub zagadnienia powiązane z polityką społeczno-gospodarczą,
- wybrane rozdziały z poszczególnych części, jeśli jego zainteresowania są bardzo selektywne.

Za piątą silną stroną książki należy uznać zespół autorski. Wśród autorów można wskazać autorytety w prezentowanej dziedzinie. Znajduje to swoje odbicie w treści i formie prowadzonych rozważań. Prezentacji koncepcji i ujęć z literatury przedmiotu towarzyszą opinie, wnioski i interpretacje samych autorów, co czyni tekst przyjaznym i jeszcze ciekawszym dla czytelnika, podnosząc jednocześnie poziom merytoryczny prowadzonych rozważań. Choć książka podejmuje zagadnienia trudne, czyta się ją bardzo dobrze z uwagi na styl pisarski autorów. Autorskie interpretacje są wartościowym uzupełnieniem ustaleń literaturowych.

Pod adresem recenzowanej książki można zgłosić jedynie drobną uwagę. Zasygnalizowane we wprowadzeniu oraz przewijające się przez niektóre rozdziały sygnały na temat ram czasowych ostatniego globalnego kryzysu gospodarczego są kwestią dyskusyjną. Czy najlepszym wyborem jest wskazywanie na lata 2007–2009 jako czas kryzysu światowego? W literaturze czas trwania kryzysu jest różnie definiowany w zależności od przyjętych wskaźników opisujących to zjawisko. Być może, należało we wprowadzeniu krótko wyjaśnić czytelnikowi, dlaczego autorzy przyjęli właśnie takie ramy czasowe.

Podsumowując powyższe ustalenia, stwierdzam, że monografia *Ład gospodarczy a współczesna ekonomia* jest publikacją bardzo aktualną i potrzebną. Można

ją wskazać jako cenną książkę nakreślającą wyzwania, przed którymi stoi współczesna ekonomia i które wiążą się z problemem kształtowania ładu gospodarczego w świecie. Uważam, że autorom udało się w doskonały sposób pokazać, jak duży walor aplikacyjny posiadają teorie i koncepcje dotyczące kształtowania ładu gospodarczego, co potwierdza użyteczność ekonomii w tworzeniu lepszej rzeczywistości społeczno-gospodarczej.